

Den abbasidiska staten - från början till fall

Intriger, planer och hemliga strategier hade den största rollen i grundandet av den abbasidiska staten och i övergången av kalifatet från umayyaderna till abbasiderna. Abbasiderna utnyttjade alla möjligheter som gavs dem för att nå kalifatet, såsom det politiska och ledarskapsmässiga vakuum som uppstod efter döden av Abu Hashim ibn Muhammad ibn al-Hanafiyya, ledaren för den kaysanitiska rörelsen och dess imam. De började kalla till "*al-rida min Āl Muhammad*" — "den utvalde från Profetens familj" — och ledaren för denna kallelse blev Muhammad ibn 'Ali ibn 'Abd Allah ibn 'Abbas. Utåt sett var kallelsen riktad till alawiterna, men i hemlighet var den riktad till abbasiderna.

Innehåll

- Den abbasidiska kallelsen år 100–132 e.H.
- Den abbasidiska revolutionen år 129–147 e.H.
- Det abbasidiska kalifatet efter att Marwan II, den siste umayyadiske kalifen, dödats
- Den första abbasidiska eran - Abu al-'Abbas al-Saffahs kalifat
- 'Abd Allah Abu Ja'far al-Mansurs kalifat
- al-Mahdis kalifat
- Harun al-Rashid

- Den andra abbasidiska eran – den turkiska dominansens tid
- al-Wathiq ibn al-Mu‘tasims kalifat
- Den tredje abbasidiska eran – den buwayhidiska dominansens tid
- Det abbasidiska rikets fall på mongolernas hand
- Bagdads fall i mongolernas händer

Den abbasidiska kallelsen (100–132 e.H.)

I början användes inte ordet "abbasider", utan man talade om *Banu Hashim*, vilket omfattade både alawiter och abbasider. Abbasidernas ursprung går tillbaka till al-‘Abbas ibn ‘Abd al-Muttalib, Profetens farbror ﷺ. Både abbasider och alawiter motsatte sig umayyaderna och önskade ta kalifatet från dem.

Abbasiderna lanserade först parollen "**al-rida min Āl Muhammad**", som i sin yttre form var en kallelse till alawiterna, men i sitt inre var en kallelse till abbasiderna själva. På så sätt skyddade de sig från umayyadernas misstankar, som aldrig anade deras verkliga avsikter, och riktade istället sin uppmärksamhet mot alawiterna.

Alawiterna, som hade rena avsikter, trodde att abbasiderna arbetade för deras skull. Men abbasiderna, som var skickliga politiker och strategiskt kloka, använde alawiterna som en täckmantel för att själva nå makten.

Abbasiderna utnyttjade också umayyadstatens försvagning, dess sammanbrott och dess partiskhet för vissa grupper, och började aktivt arbeta för den abbasidiska kallelsen.

I början präglades den abbasidiska kallelsen av **total hemlighet**, särskilt medan umayyadstaten fortfarande var stark. Men när kallelsen hade fått djupa rötter i samhället och spridits, började de använda **öppet våld**.

När **Abu Muslim al-Khurasani** anslöt sig till den abbasidiska kallelsen gavs han ledarskapet i Khurasan. Genom sin skicklighet, sitt klara omdöme och sin list lyckades Abu Muslim bana väg för abbasidernas maktövertagande i Khurasan och blev den abbasidiska rörelsens främsta ledare i öst. Han kallade folket i Khurasan till den abbasidiska saken under hela sin tid vid makten.

Den abbasidiska revolutionen (129–147 e.H.)

Efter att situationen hade stabiliserats i Khurasan utropades revolutionen av **Sulayman ibn Kathir**, och de abbasidiska anhängarna samlades kring

Abu Muslim al-Khurasani. Abbasiderna stötte samman med umayyadernas styrkor, och resultatet av dessa strider blev att Abu Muslim befäste sitt grepp över alla områden han kontrollerade. Han blev härskare över österns länder och gav sig själv titeln "**Amir Āl Muhammad**".

När revolutionen och dess anhängare hade fått kontroll i Irak valdes **Ibrahim al-Imam** som den person i vars namn revolutionen skulle utropas. Marwan II grep honom, fängslade honom och dödade honom. Men innan dess hade Ibrahim utsett sin bror **Abu al-‘Abbas ‘Abd Allah ibn Muhammad** till sin efterträdare och befallt honom att bege sig till Kufa.

Det abbasidiska kalifatet efter att Marwan II, den siste umayyadiske kalifen, dödats

Det abbasidiska kalifatet började efter att **Marwan II**, den siste umayyadiske kalifen, dödats. Kalifatet övertogs av **Abu al-‘Abbas ‘Abd Allah ibn Muhammad**, som fick sin trohetsed på en fredag. Därmed förvandlades den abbasidiska kallelsen till en faktisk **abbasidisk stat**.

Historien om den abbasidiska staten delas in i fyra epoker:

- **Den första epoken:** styrka och blomstring (132–232 e.H.)
- **Den andra epoken:** det turkiska inflytandet (334–434 e.H.)
- **Den tredje epoken:** det buwayhidiska (persiska) inflytandet (434–447 e.H.)
- **Den fjärde epoken:** det seljukiska (turkiska) inflytandet (447–656 e.H.)

Den första abbasidiska epoken – Abu al-‘Abbas al-Saffahs kalifat

Abu al-‘Abbas al-Saffah tog över kalifatet. Hans namn var **‘Abd Allah ibn Muhammad ibn ‘Ali al-‘Abbasi**, och han fick sin trohetsed i Kufa på en fredag.

Bland hans viktigaste bedrifter:

- Han lyckades **krossa de sista styrkorna** som tillhörde den umayyadiske kalifen Marwan II.
- Han **förföljde och eliminerade** umayyaderna.
- Han slog ned **Yazid ibn Hubayras uppror** och andra militära motståndsrörelser.
- Hans största prestation var **att utropa det abbasidiska kalifatet**.

På det politiska planet införde han **viziratet (ministerämbetet)**, ett persiskt ämbete som han godkände i syfte att utveckla staten och fördela makten. Under hans tid delades viziratet i två typer:

- **Verkställande vizirat**
- **Delegerat vizirat**

Abu al-‘Abbas flyttade från Kufa eftersom majoriteten av dess invånare stödde ‘Ali och hans anhängare. Han begav sig till ett område nära Kufa, **al-Anbar**, där han dog i smittkoppor och begravdes.

‘Abd Allah Abu Ja‘far al-Mansurs kalifat

Han är bror till Abu al-‘Abbas al-Saffah och heter **‘Abd Allah ibn Muhammad ibn ‘Ali al-‘Abbasi**. På grund av namnlighet mellan honom och Abu al-‘Abbas kallades Abu al-‘Abbas för **‘Abd Allah den yngre**, eftersom han var yngre än sin bror al-Mansur. Abu al-‘Abbas utsåg honom till sin efterträdare och skrev ett dokument om detta, som han gav till Isa ibn Musa, som i sin tur utsågs till efterträdare efter al-Mansur.

När Abu Ja‘far al-Mansur tog över kalifatet var de inre förhållandena ännu inte helt stabila. Å ena sidan hade **Abu Muslim al-Khurasanis inflytande ökat**, å andra sidan önskade hans farbror **‘Abd Allah ibn ‘Ali** själv bli kalif, och å tredje sidan gjorde deras kusiner från **‘Ali ibn Abi Ṭalib**s ätt uppror mot honom. Dessutom saknade abbasiderna en fast huvudstad, så al-Mansur beslutade att skapa en huvudstad för kalifatet under sin tid. Han byggde **Bagdad**, tretton år efter att kalifatet hade etablerats.

Al-Mansur ville att Bagdad skulle vara porten till österns städer. Staden valdes av två skäl:

1. Abbasiderna kunde inte göra **Damaskus** till huvudstad eftersom den stödde umayyaderna.
2. **Kufa** var centrum för uppror, och Bagdad skulle vara en huvudstad som var lojal mot abbasiderna och ingen annan.

Bland Abu Ja‘far al-Mansurs verk fanns även att han **befäste Basra och Kufa**, och han grundade städerna **al-Rusafa** och **al-Rafiqa**, samt byggde **Qasr al-Khuld**. Under hans tid skedde en stor utveckling inom byggnation och stadsutveckling.

al-Mahdis kalifat

Efter Abu Ja'far al-Mansur tog hans son **Abu 'Abd Allah Muhammad al-Mahdi** över styret. Al-Mahdi genomförde flera inre reformer i staten, bland annat att han bekämpade rörelser som motsatte sig abbasiderna, såsom **zindiqrörelserna**. Under hans tid fick ministrarna större befogenheter och viziratets funktioner blev tydligare. Efter al-Mahdi tog **Abu Muhammad Musa al-Hadi** över.

Harun al-Rashid

Det var tänkt att tronen efter al-Hadi skulle gå till **Ja'far ibn al-Hadi**, men denna ordning upphävdes. Det berättas att **Yahya ibn Khalid al-Barmaki** väckte Harun al-Rashid och sade till honom: *"Res dig, du är nu de troendes ledare."* Harun vaknade skrämmd, förstod situationen och skyndade tillbaka till Bagdad för att närvara vid begravningen innan middagsbönen. När hans styre hade stabiliserats fortsatte han bygget av **staden Tartus** vid Medelhavskusten.

När det gäller kalifatets förhållanden under hans tid hade hans mor **Khayzuran** stort inflytande i början av hans regeringstid. Men under mitten av hans styre, i tretton år, hade Harun al-Rashid den högsta makten i landet, även om han gav viziren **al-Barmaki** och resten av den barmakidiska familjen stora befogenheter. I slutet av hans regeringstid styrde Harun ensam, särskilt efter **barmakidernas fall**, då deras inflytande hade blivit alltför stort.

Genom att studera dessa perioder ser man att Harun al-Rashids regeringstid var en av de längsta i abbasidernas historia. Hans tid präglades av många uppror — i öst, i Levanten, i Egypten, i Ifriqiya, i Maghreb och i Irak — och Harun al-Rashid slog ned alla dessa rörelser.

Harun al-Rashid gjorde **staden al-Raqqa** till ett nytt administrativt centrum. Han ägnade stor uppmärksamhet åt armén, mer än hans far al-Mahdi och hans farfar. Han grundade **Diwan al-'Ard** och knöt det till **Diwan al-Harb**, med syftet att inspektera soldaterna och deras kompetens. Han försåg också armén med alla typer av vapen som fanns tillgängliga vid den tiden.

Den andra abbasidiska epoken: den turkiska dominansens tid

Historiker räknar början av den andra abbasidiska epoken från år **232 e.H.**, eftersom dess kännetecken och yttre drag skiljer sig tydligt från den första abbasidiska epoken. I den första epoken finner vi flera särdrag: starka

kalifpersonligheter, politisk skicklighet, visdom, centraliserad makt och kalifernas fulla kontroll över statens angelägenheter.

Men i den andra abbasidiska epoken hade många områden **brutits loss** från den abbasidiska staten och blivit delvis självständiga. Detta berodde på statens enorma storlek, som gjorde det svårt för kalifen att styra och administrera alla regioner.

Redan under Harun al-Rashid och hans två söner al-Amin och al-Ma'mun började **fröna till decentralisering**. Harun delade upp administrationen mellan sina två söner: en fick styra västliga provinser och den andra östliga. Med tiden fortsatte abbasidiska kalifer att följa denna politik, och de började förlita sig på lokala guvernörer i avlägsna provinser. Efterhand slutade de att övervaka dessa guvernörer, som i sin tur utsåg egna ställföreträdare i provinserna, medan de själva stannade nära kalifen och ägnade sig åt hovliv, intriger och maktspel — långt från statens verkliga angelägenheter.

al-Wathiq ibn al-Mu'tasims kalifat

Historiker betraktar al-Wathiqs kalifat som **en övergångsperiod** mellan den första och den andra abbasidiska epoken. I början hade turkarna visserligen stort inflytande över staten, men kalifatet behöll fortfarande sin prestige och auktoritet. Men i den andra epoken tog turkarna **full kontroll** över statens angelägenheter, medan kalifatets ställning sjönk och dess värdighet försvann. Detta gav turkarna enorm makt i den abbasidiska staten.

Under denna period flyttades huvudstaden från **Bagdad till Samarra**.

Turkarna spelade en stor roll i abbasidernas krig mot det bysantinska riket och hade starkt inflytande i staten. Bland de mest framträdande turkiska ledarna i kalifens hov fanns **Ishnas, Itakh** och **al-Afshin**. Från och med al-Wathiqs tid fick turkarna ett mycket starkt inflytande, och al-Wathiq gav Ishnas titeln **"sultan"**, vilket gjorde honom till den första abbasidiske kalifen som utsåg en sultan.

Under den abbasidiska staten växte turkarnas makt så mycket att de till och med utsåg **Ja'far ibn al-Mu'tasim** till kalif, som tog titeln **al-Mutawakkil**. När al-Mutawakkil märkte hur turkarnas makt hade blivit överväldigande och hur de inte längre respekterade kalifen, beslöt han att göra sig av med dem. Han delade också upp staten mellan sina tre söner för att hindra turkarna från att utse en kalif efter hans död.

Men turkarna konspirerade mot honom tillsammans med hans son **al-Muntasir**, som bar agg mot sin far, och de dödade honom. Efter att al-Mutawakkil dödats utsåg turkiska ledare al-Muntasir till kalif och tvingade hans två bröder att avsäga sig sina anspråk på kalifatet.

När al-Muntasir insåg faran i turkarnas växande makt och deras kontroll över statens angelägenheter, beslöt han att göra sig av med dem. Men innan han hann genomföra detta hade de redan konspirerat mot honom och **förgiftade honom genom ett rakblad** under en koppningsbehandling.

Turkarna fortsatte därefter på samma sätt: varje gång de kände sig hotade av en kalif, **dödade de honom eller tvingade honom att abdikera** och utsåg en annan i hans ställe.

Den tredje abbasidiska epoken: den buwayhidiska dominansens tid

Under denna period grundades **den buwayhidiska staten**, då **Banu Buyah** etablerade självständiga stater i flera områden, bland annat **Kirman, Fars, al-Ahwaz och Irak** — och det sistnämnda tog de fullständig kontroll över. Buwayhiderna härstammade från **Daylam**, inte från Persien, och de bodde söder om Kaspiska havet. Staten fick sitt namn från den äldste av bröderna, **‘Ali ibn Buyah ibn Shuja‘**.

‘Ali ibn Buyah utvidgade sitt territorium i **abbasidkalifatets namn**, men han bar på ett dolt mål: att etablera en **egen självständig stat**. När abbasidkalifatet vaknade upp och försökte återta kontrollen över de områden han styrde, skickade de en armé till Fars. Armén besegrades i **slaget vid Arrajan år 323 e.H.**, vilket gjorde det möjligt för ‘Ali ibn Buyah att befästa sin makt i området och etablera sin egen stat där.

Därefter lyckades han ta kontroll över **Jibal**, som tidigare styrdes av **Washmkir al-Ziyari**, bror till Mardawij. Efter Mardawijs död tog han över området. Hans bror **al-Hasan** flydde till **‘Iraq al-‘Ajam** och tog kontroll över det. Sedan riktade ‘Ali sin blick mot **Irak**, där abbasidkalifatet fanns. Han erövrade **al-Ahwaz och Kirman**, och väntade därefter på rätt tillfälle att gå in i Irak.

Situationen i Irak var totalt kaotisk. Det pågick stora konflikter mellan:

- **Ibn Ra’iq**, guvernör i Basra
- **Abu ‘Abd Allah al-Baridi**, guvernör i al-Ahwaz

Al-Baridi flydde från kalifatets styrkor och sökte skydd hos 'Ali ibn Buyah, och uppmuntrade honom att gå in i Irak.

Folket i Irak väntade på en ny stark kraft som kunde rädda dem från kaoset och de svåra förhållanden som uppstått på grund av svaga kalifer, svaga emirer och turkarnas dominans, girighet och maktbegär som hade utarmat staten.

Kalifen **al-Muttaqi** bad **Ahmad ibn Buyah** om hjälp för att lösa konflikterna mellan emirer. Ahmad ibn Buyah tog tillfället i akt och marscherade mot Irak efter att turkarna lämnat området. Han anlände år **334 e.H.**, där han mottogs med stor respekt av kalifen **al-Mustakfi**, som utsåg honom till **Amir al-Omara'** och gav honom titeln **Mu'izz al-Dawla**.

Därefter tog buwayhiderna full kontroll över statens angelägenheter och styrde landet helt och hållet. De etablerade ett **ärftligt styrelsesystem**, vilket gav en viss politisk stabilitet fram till deras fall år **447 e.H.**

Det abbasidiska rikets fall på mongolernas hand

Det abbasidiska riket föll under kalifen **al-Must'asim Billah**, som fick sin trohetsed efter sin far **al-Mustansir Billah**. Hans fars kalifat var nästan idealiskt: han satsade på byggnation, närhet till folket, kamp mot tatarerna och goda diplomatiska relationer med andra stater. Det sägs att han ville uppfostra al-Must'asim så att han skulle kunna bära kalifatets ansvar, men fram till sin död hade han inte formellt utsett honom till efterträdare.

Det sägs att mordet på al-Mustansir hade som syfte att undanröja hans bror **al-Khafaji**, som var känd för sin styrka och skicklighet. Statens ledare valde istället al-Must'asim eftersom han var **mild till naturen**, saknade beslutsamhet och lätt kunde kontrolleras. Al-Khafaji däremot skulle ha styrt staten självständigt och inte tagit råd från dem, så de ville bli av med honom.

Det visade sig att medlemmar av den abbasidiska familjen — inklusive al-Must'asims bröder och farbror — inte ville ge honom trohetseden i början, troligen på grund av hans svaghet eller för att han inte var den äldste. Men det viktiga är att **al-Must'asims tillträde markerade början på slutet** för det abbasidiska riket.

Tre av statens mäktigaste män kom överens om att ge honom kalifatet för att själva kunna kontrollera makten:

- **al-Amir al-Kabir Iqbal al-Sharabi**, befälhavare för de abbasidiska arméerna
- **al-Duwaydar al-Saghir Mujahid al-Din Aibak**, en av arméns främsta emirer
- **Mu'ayyid al-Din ibn al-'Alqami**, ansvarig för statens angelägenheter och senare vizir

Deras intriger och maktkamp ledde till att kalifatet förstördes inifrån.

Dessutom minskade den abbasidiska arméns storlek kraftigt under al-Must'asim. Armén försvagades och dess utrustning försumrades. Detta var en enorm kontrast till tidigare tider då armén var stark och segerrik, såsom i **slaget norr om Bagdad mot tatarerna år 634 e.H.**

Men situationen försämrades kraftigt på grund av den strategi att **minska arméns storlek** som al-Must'asim följde för att spara och samla pengar, samt för att avsätta en del av pengarna till tatarerna i stället för att bekämpa dem. Detta var på råd av **Ibn al-'Alqami**, som al-Must'asim hade gjort till sin närmaste man, medan **al-Duwaydar al-Saghir Mujahid al-Din Aibak** ville kämpa mot tatarerna — men al-Must'asim avvisade detta.

Soldaternas situation blev så dålig att de till slut tvingades **tigga från folket**. På grund av denna skamliga politik, och hans brist på allvar i att styra staten, vågade flera av statens män trotsa honom och slutade följa hans order. Upproren ökade under hans tid, och de ekonomiska förhållandena försämrades på grund av spridd stöld och att polischefer samarbetade med tjuvar.

Vid denna tid förberedde sig **mongolerna** för invasion. De skickade två kampanjer: en mot Kina och en mot Persien och Irak. Den store khanen **Möngke** skickade sin bror **Hulagu** för att leda västkampanjen mot det abbasidiska kalifatet. Efter att mongolerna hade erövrat och utplånat **den khwarazmiska staten**, som tidigare hade varit en stark barriär mellan dem och de islamiska områdena, fanns det inget som längre hindrade dem.

Under Hulagus ledning lyckades mongolerna utplåna **hashshashinerna** och förgöra **isma'ilierna**, deras sista fiender i Persien. Det enda som återstod var att invadera **Bagdad och Irak**. De hade misslyckats flera gånger tidigare under al-Mustansirs tid, på grund av hans styrka och den abbasidiska arméns kraft, men nu hoppades de kunna lyckas.

Bagdads fall i mongolernas händer

Bagdads fall skedde i två faser:

Fas 1: Korrespondensen mellan al-Must'asim och Hulagu

Det skedde brevväxling mellan al-Must'asim och Hulagu, men den ledde inte till något positivt resultat. Al-Must'asim hade nämligen **vägrat hjälpa Hulagu** i kampen mot isma'ilierna, trots att de var en **gemensam fiende**. Hulagu blev rasande över kalifens passivitet, eftersom han hade väntat sig stöd i form av pengar och soldater.

När Hulagu beslutade att invadera Bagdad började han med att lägga upp en **noggrann plan**, bland annat att säkra vägen tillbaka till Persien om kampanjen skulle misslyckas. Han konsulterade även astrologer, vilket var vanligt bland kungar vid den tiden.

Fas 2: Den militära invasionen

Hulagu lade upp en **militär plan** för att inta Bagdad. Han marscherade mot kalifatets huvudstad, belägrade den och upprättade ett läger öster om staden.

Al-Must'asim försökte blidka mongolerna och få dem att avbryta attacken genom att skicka gåvor och andra erbjudanden till Hulagu, men det var för sent. Efter att Hulagu hade dödat Bagdads garnison tvingades al-Must'asim att **kapitulera**.

Mongolerna gick in i staden och:

- förstörde moskéerna
- plundrade palatsens skatter
- dödade imamerna
- brände hundratals böcker
- dödade lärda
- lämnade lik överallt på gatorna
- spred sjukdomar som dödade många av dem som överlevt massakern

Kalifen al-Must'asim dödades också.

Efter Bagdads fall och kalifens död **upphörde det abbasidiska kalifatet**, som hade varat i mer än fem århundraden.

Källor

- *al-‘Abbasiyya, Ākhir Ayyam al-‘Abbasiyyin, al-Khilafa al-‘Abbasiyya mundhu Saytarat al-Salajiqā hatta Suqut Baghdad*, Muhammad Sha‘ban Ayyub, Mu‘assasat Iqra’.
- *al-‘Abbasiyyun al-Aqwiya’, Rihlat al-‘Abbasiyyin mundhu Bidayat al-Thawra hatta Nihayat ‘Asrihim al-Dhahabi*, Muhammad Ilhami, Mu‘assasat Iqra’.
- *Tarikh al-Dawla al-‘Abbasiyya*, Dr. Muhammad Suhayl Ṭaqush, Dar al-Nafa’is.
- *Fi Qusur al-Khulafa’ al-‘Abbasiyyin*, Dr. Ahmad Shalabi, Maktabat al-Anglo al-Misriyya.